

*Гнатюк Т.О.,**к.п.н., старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М.В. Птухи НАН України*

ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано основні тенденції освітньої міграції з України. Особлива увага приділена українським студентам у Польщі та Чехії. Визначено позитивні та негативні наслідки освітньої міграції з України для українського суспільства. Запропоновано рекомендації для державної політики України.

Ключові слова: освітня міграція, українські студенти за кордоном.

Постановка проблеми. В українському суспільстві отримання освіти за кордоном набуває все більшої популярності, а саме зростає кількість українських студентів за кордоном, розширюються можливості доступу до закордонної освіти, все частіше на ринок праці виходять українські громадяни із закордонними дипломами. В таких умовах виникає необхідність глибшого аналізу явища та його наслідків для української держави та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню виїзду української молоді на навчання за кордон лише нещодавно почали приділяти увагу в Україні. Нині статистичну інформацію про українських студентів у закордонних закладах вищої освіти збирає аналітичний центр “CEDOS”, що також публікує відповідні аналітичні матеріали. Побіжно теми українських студентів за кордоном торкались у своїх роботах такі українські дослідники, як Е.М. Лібанова та О.А. Малиновська.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, бракує якісних досліджень у цій сфері та відповідної статистичної інформації.

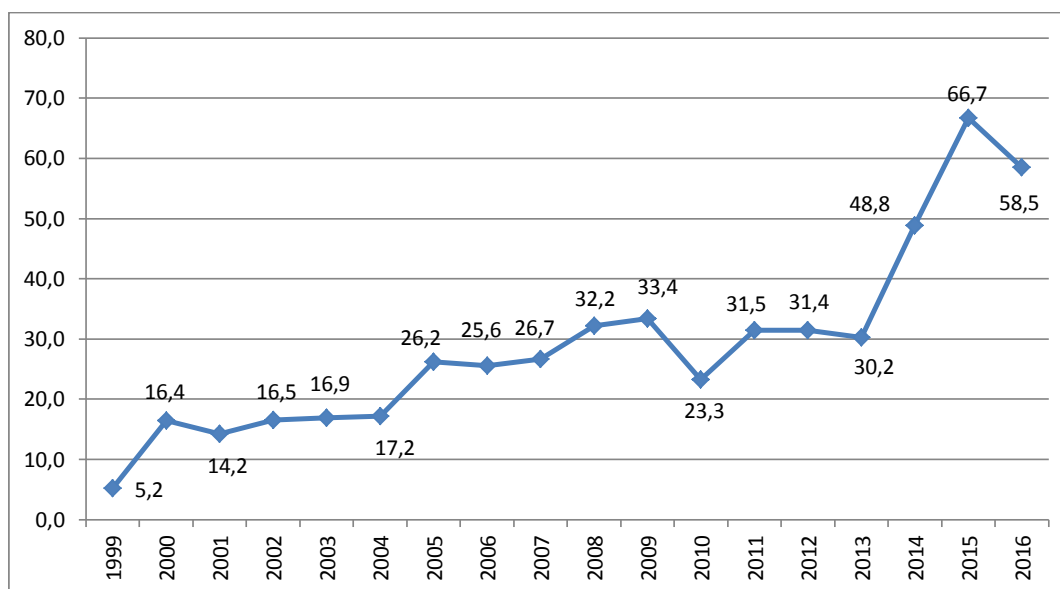
Мета статті полягає в узагальненні ситуації щодо освітньої міграції з України на основі аналізу наявної інформації та надання рекомендацій для державної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій вітчизняній літературі використовуються різні терміни для позначення освітньої міграції, зокрема «учбова міграція», «навчальна міграція», «студентська мобільність». Для англійської літератури характерне використання терміна «студентська міграція» (“student migration”). Наприклад, Управління статистики Великої Британії (Office for Statistics Regulation) [1, с. 12] запровадило термін «довготермінова студентська імміграція» для позначення мігрантів, які прибувають до країни для формального навчання на 12 місяців або довше. Таким чином, цей термін містить два важливі аспекти, а саме тривалість перебування в країні не менше року (що є характеристикою довготривалої міграції) та навчання як мету.

Для позначення явища виїзду з України з метою отримання освіти доцільним видається використання терміна «освітня міграція». Це дасть змогу охопити не лише студентів, але й учнів та аспірантів, для яких в англійських країнах використовується термін «студент». Втім, саме студенти складають найбільшу групу в освітній міграції з України.

Згідно з даними ЮНЕСКО [2] суттєве (майже вдвічі) збільшення кількості українських студентів у закордонних закладах вищої освіти (далі – ЗВО) відбулося після 2013 року, а у 2015 році сягнуло свого піку у 66,7 тис. осіб. Станом на 2016 рік кількість українських студентів за кордоном дещо зменшилась, що пов'язане з відсутністю даних з основних країн, які приймають українську молодь на навчання (рис. 1).

Особливу увагу статистичним даним освітньої міграції приділяють переважно країни, які надання освітніх послуг іноземним студентам визначили однією з галузей

Рис. 1. Кількість українських студентів за кордоном (тис. осіб) у 1999–2016 роках

Джерело: побудовано автором на основі даних UNESCO

економіки. Це передусім США, Австралія, Велика Британія, Гонконг (Китай), Сінгапур і Малайзія. В Україні відсутня статистика українських громадян, які навчаються за кордоном, як й інформація про те, яка кількість з них повертається на батьківщину після завершення навчання.

Освітня міграція зазвичай оцінюється як позитивне явище для країни походження студентів [3], адже вона передбачає підвищення якості освіти, отримання доступу до ширшого вибору курсів та дисциплін, налагодження соціальних контактів та вивчення/вдосконалення іноземної мови тощо. Проте українська молодь розглядає освітню міграцію як один зі шляхів еміграції, так званий соціальний ліфт [4, с. 24], що дає можливість вийти на ринок праці країн ЄС.

Популяризація навчання за кордоном активно проводиться закордонними ЗВО та фірмами-посередниками на території України у школах, громадському транспорті, виставках освіти. В результаті іноземна освіта стає чимось бажаним, незважаючи на переваги та недоліки, які з нею пов'язані. Наприклад, за даними дослідження МІОК [5], дві третини студентів Київського політехнічного інституту (далі – КПІ) та «Львівської політехніки» хотіли б навчатися за кордоном. Хоча оцінює таку можливість як реальну значно менший відсоток опитаних,

а саме 9% студентів КПІ та 15,9% студентів «Львівської політехніки». Серед найбільш бажаних для навчання країн студенти назвали Польщу, Німеччину, Велику Британію, США. При цьому студенти «Львівської політехніки» тяжіють до Польщі та Великої Британії (29,4% та 29,0% відповідно), а студенти КПІ – Німеччини та США (45,8% та 25,9%). Втім, серед усіх країн найбільш реальну можливість для навчання більшість опитаних незалежно від ЗВО бачать у Польщі (49,8% студентів КПІ та 67,8% студентів «Львівської політехніки»).

Статистичні дані показують дещо інші тенденції вибору країн для отримання іноземного диплома. До 2014 року Російська Федерація була лідером серед країн, які приймають на навчання студентів з України. Зрозуміло, що з початком збройного конфлікту відбулась переорієнтація, в результаті якої на перше місце вийшла Польща, хоча РФ утримує друге місце з великим відривом від Німеччини, що посідає третє місце за кількістю українських студентів (табл. 1).

Статистичні дані щодо українських громадян, які навчаються в аспірантурі за кордоном (програми PhD), є обмеженими. Згідно з даними «CEDOS» [6] у 2015/2016 навчальному році кількість українських PhD-студентів становила 1 600 осіб. Основними країнами отримання наукового ступеня

Країни з найбільшою кількістю студентів з України (тис. осіб) у 2013–2016 роках

Країни/ роки	Польща	РФ	Німеччина	Чехія	Італія	США	Франція	Угорщина	Австрія
2013	9,5	...	5,4	1,8	1,9	1,4	1,1	1,3	1,0
2014	14,7	12,0	5,6	2,1	2,1	1,4	1,1	1,2	0,9
2015	22,5	21,8	5,8	2,3	2,4	1,5	1,2	0,9	1,1
2016	29,2	22,4	...	...	...	...	...	1,1	1,2

Джерело: побудовано автором на основі даних UNESCO

для українців були Німеччина (525 осіб), Польща (380 осіб), Чехія (223 особи), Франція (201 особа), Швейцарія (105 осіб). Проте дані щодо аспірантів у США, Великій Британії та Канаді залишились невідомими через платний доступ до інформації.

Для країн-реципієнтів освітня міграція має набагато більше переваг, ніж для країн-донорів. По-перше, ринок надання освітніх послуг є швидкозростаючим та прибутковим. Так, кількість іноземних студентів у світі сьогодні сягає майже 5 млн. осіб [7], що вдвічі більше за показник у 2000 році та втричі більше, ніж у 1990 році. Фінансові надходження від іноземних студентів є вагомою складовою національних бюджетів країн. Наприклад, за даними Бюро статистики Австралії, у 2017 році від іноземних студентів до економіки країни надійшов 31 млрд. дол. США [8]. У США надходження від іноземних студентів у 2016/2017 навчальному році склали 36,9 млрд. дол. США, крім того, більше 450 тис робочих місць було створено або підтримано за рахунок іноземних студентів [9].

По-друге, країни-сусіди України, приймаючи іноземних студентів, підтримують власну систему освіти, яка страждає від нестачі абітурієнтів внаслідок відпливу молоді до більш розвинутих країн.

По-третє, освітня міграція використовується для залучення молодих, висококваліфікованих та вже досить інтегрованих працівників до місцевих ринків праці. З цією метою випускникам надається можливість шукати роботу за фахом після отримання диплома в країні навчання.

Яскравим прикладом використання зазначених переваг від освітньої міграції є Польща, яка активно залучає студентів з України. В результаті Польща сьогодні є

країною з найбільшою кількістю українських студентів. Згідно з даними Центрального статистичного офісу Польщі [10] у 2016/2017 навчальному році у польських закладах вищої освіти навчались 35,6 тис. українців. При цьому з початку збройного конфлікту кількість студентів з України збільшилась більше ніж вдвічі, а тільки за останній навчальний рік – на 16 відсоткових пунктів, або майже на 5 тис. осіб.

Популярність польських ЗВО має кілька пояснень: на території України проводиться потужна рекламна компанія, а умови вступу є надзвичайно ліберальними. В деяких випадках подача документів не вимагає особистої присутності, а відбувається онлайн на сторінці навчального закладу. Крім того, польські ЗВО часом не вимагають знання польської мови, пропонуючи річні мовні курси під час першого року навчання. Хоча й мовні курси, й навчання у польських ЗВО є платним (окрім власників «карти поляка»), студентська віза дає змогу працювати в Польщі. При цьому більшість українських студентів [6] навчається в приватних польських навчальних закладах, які не мають високих рейтингів та не надають якісної освіти. Таким чином, ще одним поясненням зростання попиту на навчання в Польщі є прагнення отримати диплом європейського зразка для подальшого працевлаштування в країнах ЄС.

Незважаючи на очевидні переваги залучення українських студентів для польської економіки та системи освіти, стрімке зростання їхньої кількості (нині українські студенти складають 54,1% усіх іноземних студентів в Польщі) викликає подекуди незадоволення у польському суспільстві. «Українізація вищої освіти» [11], як називають цю тенденцію в Польщі, призводить

до зростання негативного ставлення з боку місцевих студентів та навіть акцій протесту.

Освітня міграція українців до Чехії має інші ознаки [12], хоча також розглядається як можливість подальшої еміграції з України. Так, чеська освіта характеризується високою якістю, а для безкоштовного навчання необхідно мати достатній рівень володіння чеською мовою. Внаслідок цього потік бажаючих навчатися в Чехії не є таким масовим, як у Польщі: українські студенти складають лише 7% іноземних студентів країни. Водночас майже третина українських студентів планує залишитися в Чехії після закінчення навчання (37%).

Перетворення освітньої міграції на еміграцію є одним з найбільших її негативних наслідків для країни походження студентів. Хоча систематичні дані взаємозв'язку студентської мобільності та імміграції відсутні¹, приклади окремих країн доводять наявну кореляцію [3]. Так, в Канаді, згідно з приблизними оцінками, від 15% до 20% колишніх іноземних студентів живуть та працюють; у Новій Зеландії 13% іноземних студентів, які навчалися у 1998–2005 роки, отримали дозвіл на проживання у 2006 році; у Норвегії 18% іноземних студентів, які навчалися у 1991–2005 роки, залишилися на проживання; у Великій Британії у 2005 році 27% іноземних студентів працювали після закінчення навчання.

Вважається, що частка іноземних студентів, які залишаються в країні навчання після отримання диплому, залежить від фаху та країни походження [3, с. 95]. Щодо США, то рівень економічного розвитку країни походження має лише частковий вплив: частка аспірантів з таких країн, як Китай, Індія, Іран, Ізраїль, Греція, Аргентина, країни Східної Європи та навіть Нова Зеландія та Велика Британія, які залишаються в США 5 років після захисту дисертацій, становить більше 50%.

Згідно з даними опитування МІОК [5] про бажання повернутись до України після навчання за кордоном повідомили 16,8% студентів КПІ та 21,2% студентів «Львівської політехніки».

¹ За винятком США, де інформація про іноземних студентів та їх подальше перебування в країні після отримання диплома збирається більш систематично.

Висновки. Проведений аналіз дає змогу зробити такі висновки:

1) освітня міграція має позитивні наслідки для України лише в разі отримання українськими громадянами якісної освіти за кордоном та їхнього повернення до України після закінчення навчання;

2) з боку країн-сусідів (переважно Польщі) спостерігається агресивна політика залучення української молоді для підтримки власної системи освіти з перспективою використання її як замісної робочої сили;

3) значна частина української молоді виїжджає на навчання за кордон з метою отримання доступу до ринку праці країн ЄС та подальшої еміграції.

В таких умовах українській державі вже зараз необхідно звернути увагу на освітню міграцію українських громадян та вжити відповідних заходів, серед яких пропонується:

– посилити контроль за якістю іноземної освіти;

– запровадити інформування українських громадян, які планують виїхати на навчання за кордон, про іноземні системи освіти та якість навчальних закладів;

– посилити співпрацю з відповідними органами основних країн освітньої міграції української молоді щодо попередження виникнення негативного ставлення до українських студентів;

– сприяти розвитку спільних навчальних програм на території України між українськими закладами вищої освіти та провідними навчальними закладами світу.

Література:

1. The Quality of the Long-Term Student Migration Statistics. July, 2017. Office for Statistics Regulation. UK Statistics Authority. URL: <https://www.statisticsauthority.gov.uk/wp-content/uploads/2017/07/The-quality-of-long-term-student-migration-statistics.pdf>.
2. Inbound Internationally Mobile Students by Country of Origin. UNESCO. URL: <http://uis.unesco.org/indicator/edu-mobility-in-country>.
3. Cross-border Tertiary Education: A Way towards Capacity Development. OECD and IBRD/The World Bank. 2007. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6865/Cross-borderTertiaryEducation.pdf?sequence=5>.
4. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2 (33). С. 24.

5. Ключковська І.М., П'ятковська О.В. Міграційні настрої студентів в умовах візової лібералізації (опитування студентів НУ «ЛП» та НТУУ «КПІ»). Львів, 2017. 30 с. URL: <http://miok.lviv.ua>.
6. Стадний Є.В. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи. CEDOS. 2017. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainiski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.
7. Measuring up: Global market share and national targets in international education. April 2017. ICEF (International Consultants for Education and Fairs). URL: <http://monitor.icef.com/2017/04/measuring-global-market-share-national-targets-international-education>.
8. International students contribute \$31 billion to Australian economy. February 15, 2018. URL: <https://www.ststephenscollege.com.au/blog/international-students-contribute-31-billion-to-australian-economy>.
9. NAFSA International Student Economic Value Tool. NAFSA: Association of International Educators. URL: https://www.nafsa.org/Policy_and_Advocacy/Policy_Resources/Policy_Trends_and_Data/NAFSA_International_Student_Economic_Value_Tool.
10. Малиновська О.А. Сучасна міграція українців до Польща та пов'язані з нею виклики: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrats_Pol-fbd2a.pdf.
11. Jozwiak I., Piechowska M. Crisis-driven Mobility between Ukraine and Poland. What Does the Available Data (Not) Tell Us. CMR Working Papers. 2017. № 99 (157). URL: <http://www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/crisis-driven-mobility-between-ukraine-and-poland-what-does-the-available-data-not-tell-us>.
12. Щур М.І. Студентська еміграція з України: проблема чи можливість? Радіо Свобода. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29288946.html>.

Гнатюк Т.О. Образовательная миграция из Украины: современные тенденции

Аннотация. В статье проанализированы основные тенденции образовательной миграции из Украины. Особое внимание уделено украинским студентам в Польше и Чехии. Определены положительные и отрицательные последствия образовательной миграции из Украины для украинского общества. Предложены рекомендации для государственной политики Украины.

Ключевые слова: образовательная миграция, украинские студенты за рубежом.

Hnatyuk T.O. Educational migration from Ukraine: modern trends

Summary. The article analyzes the main trends in educational migration from Ukraine. Particular attention is paid to Ukrainian students in Poland and the Czech Republic. Positive and negative consequences of educational migration from Ukraine for the Ukrainian society are determined. Recommendations to the state policy of Ukraine are offered.

Keywords: educational migration, Ukrainian students abroad.